

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Постановка проблеми. Сучасна підготовка іноземних студентів у вищих навчальних закладах має міжнародний рівень, і від особистості викладача російської мови підготовчих факультетів залежить рівень їх фундаментальної професійної підготовки. Іноземні студенти мають певну життєву позицію, цільові установки та систему цінностей. Крім того, кожен студент має свої специфічні особливості: психологічні, етнічні, культурні, національні та ін.

На особливу увагу, на наш погляд, заслуговує викладач підготовчого факультету, адже його професійна діяльність дуже відповідальна і складна: за декілька місяців не тільки навчити іноземних громадян російській мові, але й адаптувати їх до умов нашого життя, ознайомити з національними традиціями й реаліями, культурою тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методика викладання російської мови як іноземної є окремим напрямом загальної методики у викладанні іноземних мов та має суттєві відмінності в цілях, завданнях, змісті тощо.

Діяльність викладача російської мови як іноземної являє собою багатофункціональну структуру, яка складається з багатьох видів діяльності.

Різним аспектам підготовки іноземних студентів у вищих навчальних закладах, ролі викладача російської мови як іноземної, його функціям та вимогам до нього присвячені чисельні дослідження науковців, які опубліковані у працях Т. Грищенко, Е. Жавжарової, Г. Сергієнко, В. Молчановського, Л. Шепелевич та ін. [1-4].

Наприклад, В. Молчановський, досліджуючи поняття професіограми викладача російської мови як іноземної, визначає, що це системно-функціональний портрет, який являє типологію професійно-педагогічних завдань, що вирішуються ним, і номенклатуру основоположних характеристик суб'єктивної готовності викладача до вирішення цих завдань у процесі навчання іноземних студентів російській мові. До основних компетентностей викладача російської мови як іноземної автор відносить: загальногуманітарну, лінгвістичну, психологічну, педагогічну, методичну, професійно-комунікативну [4, с. 261].

Наприклад, Т. Грищенко наголошує на необхідності володіння викладачами російською мовою на високому рівні, бути уважними до студентів та гнучкими у спілкуванні, проявляти твердість чи м'якість залежно від ситуації. Автор наголошує на необхідності створення викладачем такого клімату для іноземних студентів, щоб вони відчували допомогу та підтримку, повірили в свої сили і можливості реально використовувати вивчену ними мову [2].

Досліджуючи роль викладача в навчанні, Е. Жавжарова та Г. Сергієнко підкреслюють, що саме викладач виступає організатором освітньо-виховного процесу. Автори наголошують, що важливо не тільки приділяти увагу формуванню знань, умінь та навичок, а й особистісним якостям викладача. Також дослідники відзначають, що при навчанні іноземних громадян викладач повинен обов'язково враховувати особливості національних систем іноземних громадян, етнокультурні традиції педагогічного спілкування, вербального етикету тощо. Саме викладачі підготовчих факультетів, на думку авторів, наділені багатьма функціями, які є специфічними, діалектичними, багатозначущими, взаємообумовленими та взаємопов'язаними, орієнтованими на міжмовленнєву, міжкультурну комунікацію, що відображає інтеграційні процеси в розвитку культур, які є унікальними за своєю сутністю [3].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз досліджень, присвячених викладачам російської мови як іноземної та визначення подальших шляхів підвищення їх компетентностей та розвитку професійно важливих та особистісних якостей.

Виклад основного матеріалу. Постать викладача підготовчого факультету є важливою для навчальної та виховної мети, оскільки безпосередньо своєю особистістю, стилем професійної діяльності, професійно важливими та особистісними якостями, змістом дисциплін формується позитивне ставлення до навчання у вищому навчальному закладі, вивчення російської мови та культури.

На наш погляд, для викладача підготовчого факультету іноземних громадян важливим є: знання законодавчої бази з питань підготовки іноземних громадян, традиції в підготовці іноземних громадян в Україні, зокрема у вищому навчальному закладі, досвід підготовки за певним напрямом (інженерним, економічним, медичним тощо). Специфічним для викладачів російської мови як іноземної є ставлення до мови як до інструмента професійної діяльності. Викладач не тільки повинен володіти принципами та методикою викладання російської мови як іноземної, а й уміти адаптувати її відповідно до певних умов та контингенту, форм навчання, національно-культурним вимогам, лінгвометодичним традиціям тощо.

Серед функцій і завдань викладача важливими є не тільки викладання навчальних дисциплін, формування знань, умінь і навичок, а й забезпечення необхідних умов для вироблення життєвої позиції, світогляду, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей студентів. Завданням викладача є уміння організувати активну інтелектуальну діяльність із метою забезпечення оволодіння навчальним матеріалом та мовною діяльністю російською мовою. Завдання викладача російської мови не тільки навчити іноземного студента володіти мовою на рівні спілкування, а й використовувати її в усіх тих функціях, де він використовує рідну мову.

Викладач російської мови на підготовчому факультеті для іноземних громадян є помічником, координатором, посередником під час адаптації. Процес адаптації іноземних студентів здійснюється на різних рівнях і містить психологічну, соціальну, культурну, побутову, кліматичну, фізіологічну, міжкультурну адаптацію, які тісно пов'язані з психічними, емоційними, інтелектуальними та фізичними навантаженнями іноземних громадян.

Завдання викладача – допомогти іноземним громадянам, адаптувати їх до умов життя в новій країні, ознайомити з національними традиціями й реаліями громадського життя, культурою тощо. Викладачі є організаторами та учасниками таких виховних заходів: тематичні вечори («Мы уже говорим по-русски», Праздник 8 Марта «Мой самый дорогой человек на свете», «Новый год», вечір «Весна, женщина, любовь» тощо).

Викладач підготовчого факультету іноземних студентів є куратором. Виконання функцій кураторів національних та навчальних груп сприяє вирішенню складних проблем адаптації: незвичних природних умов, харчування, проживання в гуртожитку, спілкування з ровесниками інших національностей, мешканцями міста, облаштування побуту.

Володіння технологією спілкування дозволяє обрати правильну поведінку викладачеві, який працює з іноземними студентами в конкретній ситуації. Невірний педагогічний вплив або невірна форма спілкування, яка обрана для взаємодії, може спричинити конфлікт між викладачем і студентом [1]. При цьому важливо правильно використовувати систему прийомів (психологічних, мимічних, мовленнєвих тощо), яку він обирає для організації структури спілкування.

Будь-яка форма спілкування, як зазначає І. Цимбалюк, виступає як форма спільної діяльності, умова діяльності або як окремий вид діяльності. Специфіка спілкування в процесі діяльності полягає у створенні можливості організації та координації діяльності окремих учасників. У спілкуванні відбувається збагачення діяльності, розвиваються й утворюються нові зв'язки та стосунки між людьми [5].

Володіння викладачем професійно грамотною мовою є, з одного боку, умовою ефективності навчання й виховання, з іншого боку, забезпечує виконання педагогом такої важливої соціальної функції, як збереження і розвиток мови, за допомогою якої утворюються ціннісні орієнтації студента. Ось чому для викладача принципово важливе вільне володіння «мовою предмета» в усіх його різновидах: від наукової логіки й

інформаційної ємкості теоретичного поняття до художньої виразності. Викладач-русист повинен добре знати свій предмет, чому навчати і як знати і володіти методичними прийомами та технологіями навчання; добре знати тих, кого навчаєш.

Як правило навчальний процес у межах дисципліни проходить у формі міжкультурного діалогу, що передбачає орієнтацію викладача на особистість того, хто навчається, його мотиви, інтереси, комунікативні здібності, рівень мовної підготовки та ін. Викладач повинен уміти оцінювати психологічний клімат у групі, запобігати конфліктам та розв'язувати їх.

Міжнаціональне спілкування в навчальних групах іноземних студентів вимагає створення та використання педагогічних ситуацій для набуття досвіду взаємовідносин із людьми різних національностей. Для успішного перебігу культурних процесів усередині навчальної групи з метою міжкультурного взаєморозуміння та взаємоприйняття викладач використовує бесіди про навчання, особливості побуту тощо, як під час занять, так і в позааудиторний час. Мова викладача є показником його педагогічної культури, засобом самовираження і самоутвердження його особистості.

Викладач російської мови як іноземної повинен володіти педагогічним тактом, уміти застосовувати форми та прийоми професійно-педагогічного спілкування відповідно до завдань російської мови як іноземної, уміти застосовувати педагогічну комунікацію для активізації студентів, уміти посилювати мотивацію в навчанні тощо.

Основними професійно важливими якостями фахівця з викладання російської мови як іноземної можна назвати: любов до професії викладача, педагогічні здібності та здібності до оволодіння різними мовами, творчу активність, почуття відповідальності, глибокі знання та вміння, прагнення до постійної самоосвіти та самовдосконалення; активність (нетерпимість до недоліків, небайдужість, почуття обов'язку, оптимізм, комунікабельність, почуття колективізму, мужність, енергійність, наполегливість, витриманість, організованість, мобільність, дисциплінованість, чесність); широту інтересів; системне бачення реальних ситуацій, швидкість їх оцінювання з умови мінімуму інформації, вміння передбачати наступні події, логічне мислення тощо.

Викладач російської мови як іноземної має бути джерелом інформації, лідером колективу, моделлю майбутньої мовленнєвої діяльності, організатором психологічного клімату, керівником міжособистісних відносин.

Сучасний викладач російської мови іноземним студентам повинен бути готовим до впровадження освітніх інновацій: інформаційних технологій, у т.ч. комп'ютерних навчальних та контролюючих; інтерактивних та тренінгових технологій; засобів активізації пізнавальної діяльності; мультимедійних засобів; засобів електронного спілкування; дистанційного навчання.

Важливою є самоосвіта викладача російської мови як іноземної. Для викладача самоосвіта є постійною діяльністю, спрямованою на підвищення рівня професіоналізму та компетентності, розширення й поглиблення знань, умінь та навичок, розвиток професійно важливих та особистісних якостей. Якість отриманих знань, умінь та навичок, розвиток якостей залежить від бажання (мотивації) особистості їх отримати чи розвивати.

Особистісно-професійне зростання викладача є процесом розкриття його творчого потенціалу, який впливає на якість та ефективність педагогічної діяльності. За змістом самоосвіта є багатогранною, оскільки вона обумовлена увагою особистості до сучасних проблем і подій у світі та в державі, пов'язана з необхідністю вдосконалення методів і засобів пізнавальної діяльності.

Проте часто рівень професійно-мовної культури педагога є таким, що не забезпечує трансляцію елементів загальної культури в сферу його діяльності і спілкування. Більшість викладачів, на жаль, навіть не усвідомлюють значущість педагогічної мови у формуванні мовних умінь студентів. Проте загальновідомо, що педагогічна діяльність викладача має важливу особливість: до неї не можна підготуватися раз і назавжди під час навчання у вищому навчальному закладі, в аспірантурі. Творчий педагог повинен постійно

самовдосконалюватися. Через це актуальним стає завдання, що працює зокрема в іноземній аудиторії вдосконалення мовної культури викладача російської мови.

Основними напрямками самоосвітньої діяльності викладача є: професійний (предмет викладання); педагогічний; психологічний (імідж, спілкування, мистецтво впливу, лідерські якості тощо); методичний (педагогічні технології, форми, методи і прийоми навчання); інтелектуальний (орієнтовано на поповнення загальноосвітніх знань, умінь і навичок); інформаційно-комп'ютерні технології (ознайомлення і формування навичок роботи з новими технологіями); духовний (театральне, образотворче, вокальне, танцювальне мистецтво тощо); заняття спортом.

Викладачеві підготовчого факультету іноземних студентів необхідно вивчати особливості культур, релігій, традицій для організації навчально-виховного процесу в багатонаціональних групах із різних джерел (фольклор, релігієзнавство, філософія, російська та зарубіжна література, публіцистика, кіно тощо).

Висновки. Таким чином, у сучасному міжнародному освітньому середовищі зростають вимоги до компетентностей та якостей викладачів російської мови як іноземної, які повинні бути не тільки носіями знань, трансляторами, а й психологами, методистами, вихователями, здатними забезпечувати педагогічні умови для ефектної взаємодії «викладач-студент».

Перспективи подальших досліджень. Основними перспективними завданнями для забезпечення підвищення рівня професійної компетентності та педагогічної майстерності викладачів російської мови як іноземної є: широке впровадження сучасних технологій навчання, зокрема інформаційно-комунікативних, комп'ютерних, мультимедійних, проблемного навчання, тренінгових тощо; упровадження дистанційного навчання; розробка консультативної підтримки в контактному та дистанційному режимах для викладачів; участь у міжнародних конференціях; систематичне підвищення кваліфікації та самоосвіта; розробка електронних ресурсів, навчальних та методичних матеріалів для викладачів.

Список використаних джерел

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача : навч. посіб. / Н. Ю. Бутенко. – К. : КНЕУ, 2005. – С. 97.
2. Грищенко Т. Н. Роль преподавателя в формировании положительной мотивации при обучении студентов-иностранцев на подготовительном отделении / Т. Н. Грищенко // Проблемы использования, изучения и преподавания русского языка в Украине. – Х. : 2008. – Вып. 3. – С. 53–54.
3. Жавжарова Е. А. Роль преподавателя РКИ: социально-психологический взгляд на его педагогическую деятельность / Е. А. Жавжарова, Г. А. Сергиенко // Реализации традиционных методов и поиск инноваций в процессе подготовки иностранных студентов в современном высшем учебном заведении : Материалы Междунар. науч.-метод. конф., Харьков 22-23 мая 2008. – С. 17–18.
4. Молчановский В. В. Преподаватель русского языка как иностранного. Введение в специальность : лабораторная работа / В. В. Молчановский, Л. Шипелевич. – М. : Русский язык. Курсы, 2002. – 320 с.
5. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування : навч. посіб. – К. : Професіонал, 2004. – С. 37.

Кайдалова Л. Г., Черкашина Ж. В.

Професійно-педагогічні вимоги до діяльності викладача російської мови як іноземної

Висвітлено основні компетентності, професійно важливі та особистісні якості викладача російської мови як іноземної у вищому непедагогічному навчальному закладі. Розглянуто володіння інформаційно-комунікативними, психологічними, педагогічними та іншими компетентностями. Наголошено на необхідності самоосвіти та самовдосконалення викладача російської мови як іноземної.

Ключові слова: викладач, підготовчий факультет, викладач російської мови як іноземної, іноземні студенти, професійно важливі якості викладача, компетентності викладача.

Кайдалова Л. Г., Черкашина Ж. В.

Профессионально-педагогические требования к деятельности преподавателя русского языка как иностранного

Отражены основные компетентности, профессионально важные и личностные качества преподавателя русского языка как иностранного в высшем непедагогическом учебном заведении. Рассмотрено владение информационно коммуникативными, психологическими, педагогическими и другими компетентностями. Отмечена необходимость самообразования и самоусовершенствования преподавателя русского языка как иностранного.

Ключевые слова: преподаватель, подготовительный факультет, преподаватель русского языка как иностранного, иностранные студенты, профессионально важные качества преподавателя, компетентности преподавателя.

L. Kaydalova, Zh. Tcherkashina

Professional-Pedagogical Requirements to Activity of the Teacher of Russian as Foreign Language

The article presents competence, professionalism and personal qualities of the teacher of Russian as foreign language in the not pedagogical educational institution. The author considered informative, communicative, psychological, pedagogical and other skills. It is noted the importance of self-education and self-improvement of the teacher of Russian foreign language.

Key words: teacher of preparatory faculty, teacher of Russian as foreign language, foreign students, teacher professionally important qualities, teacher competence.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2012 р.